

ION

CUPRINS

<i>Cronologie</i>	5
Glasul pământului	11
Glasul iubirii	239

CAPITOLUL I

Începutul

1

Din șoseaua ce vine de la Cârlibaba, întovărășind Someșul când în dreapta, când în stânga, până la Cluj și chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece râul peste podul bătrân de lemn, acoperit cu șindrilă mucegăită, spintecă satul Jidovița și aleargă spre Bistrița, unde se pierde în cealaltă șosea națională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bârgăului.

Lăsând Jidovița, drumul urcă întâi anevoie până ce-și face loc printre dealuri strâmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzându-se printre fagii tineri ai Pădurii Domnești, mai poposind puțin la Cișmeaua Mortului, unde picură veșnic apă de izvor răcoritoare, apoi cotește brusc pe sub Râpele Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrântitură de coline.

La marginea satului te întâmpină din stânga o cruce strâmbă pe care e răstignit un Hristos cu fața spălăcită de ploi și cu o cunună de flori veștede agățată de picioare. Suflă o adiere ușoară și Hristos își tremură jalnic trupul de tinichea ruginită pe lemnul mâncat de carii și înnegrit de vremuri.

Satul parcă e mort. Zăpușeala ce plutește în văzduh țese o tăcere năbușitoare. Doar în răstimpuri fâșâie alene frunzele adormite prin copaci. Un fuior de fum albăstriu se opintește să se înalțe dintre crengile pomilor, se bălăbănește ca o matahală

amețită și se prăvale peste grădinile prăfuite, învăluindu-le într-o ceață cenușie.

În mijlocul drumului picotește câinele învățătorului Zaharia Herdelea, cu ochii întredeschiși, suflând greu. O pisică albă ca laptele vine în vârful picioarelor, ferindu-se să nu-și murdărească lăbuțele prin praful uliței, zărește câinele, stă puțin pe gânduri, apoi iutește pașii și se furișează în livada îngrădită cu nuiele, peste drum.

Casa învățătorului este cea dintâi, tăiată adânc în coasta unei coline, încinsă cu un pridvor, cu ușa spre uliță și cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului, cercetătoare și dojenitoare. Pe prichiciul pridvorului, în dreptul ușii, unde se spală dimineata învățătorul, iar după-amiază, când a isprăvit treburile casei, dna Herdelea, străjuiește o ulică verzuie de lut. În ogradă, între doi meri tineri, e întinsă veșnic frânghia pe care acuma atârnă niște cămăși femeiești de stambă. În umbra cămășilor, în nisipul fierbinte se scaldă câteva găini, păzite de un cocoș mic cu creasta însângerată.

Drumul trece peste Părâul Doamnei, lăsând în stânga casa lui Alexandru Pop-Glanetașu. Ușa e închisă cu zăvorul; coperișul de paie parcă e un cap de balaur; pereții văruiți de curând de-abia se văd prin spărturile gardului.

Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetașu, pe urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele... Într-o curte mare rumegă, culcate, două vaci ungurești, iar o babă șade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare, nemișcată, parc-ar fi de lemn.

Căldura picură mereu din cer, îți usucă podul gurii, te sugrumă. În dreapta și în stânga casele privesc sfioase din dosul gardurilor vii, acoperindu-și fețele sub streșinile știrbite de ploi și de vite.

Un dulău lătos, cu limba spânzurată, se apropie în trap leneș, fără țintă. Din șanț, dintre buruienile cărunțite de colb, se repede un cățel murdar, cu coada în vânt. Lătosul nu-l ia în seamă, ca și când i-ar fi lene să se oprească. Numai când cellalt se încăpățânează să-l miroase, îi arată niște colți amenințători, urmându-și însă calea cu demnitatea cuvenită. Cățelul se oprește

nedumerit, se uită puțin în urma dulăului, apoi se întoarce în buruiene unde se aude îndată un ronțait căznit și flămând...

De-abia la cârciuma lui Avrum începe să se simtă că satul trăiește. Pe prispă doi țărani îngândurați oftează rar cu o sticlă de rachiu la mijloc. Din depărtare pătrund până aici sunete de viori și chiuituri...

2

Duminică. Satul e la horă. Și hora e pe Ulița din dos, la Todosia, văduva lui Maxim Oprea.

Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuța bătrână, pleoștită și dărăpănată. Văduvia-i sărăcie lucie. Femeia a dat din rău în mai rău. Ce agonisește un cap de bărbat într-o viață întreagă o muiere nepricepută prăpădește într-un an de zile, și mai puțin. Când a împreunat Maxim mâinile pe piept, în ogradă erau clăi de fân, în cele două grajduri nu mai încăpeau vitele, în șură și sub șopron n-aveau loc carele. Se vedea de departe belșugul. Acuma ograda-i goală bătătură, iar în grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă și veșnic flămândă.

Hora e în toi... Locul geme de oameni... Nucii bătrâni de lângă șură țin umbră. Doar câteva pete albe de raze răzbesc printre frunze, gâdilând fețele aprinse de veselie. Zăduful atâta sângele lumii. Peste Măgura Cocorilor atârnă soarele îngălbenit de necaz că mai are o postată bună până la asfințit.

Cei trei lăutari cântă lângă șopron să-și rupă arcușurile. Briceag, cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stâng pe genunchi, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închiși, își sfârâie degetele pe strune și cântecul saltă aprig, înfocat. Holbea e chior și are un picior mai scurt, iar la vioară numai trei coarde, dar secondează cu aceeași patimă cu care Găvan, un ȋigan urât și negru ca un harap, apasă cu arcul pe strunele gordunii. Din când în când Briceag se oprește să-și acordeze vioara. Holbea și Găvan atunci își îndoiesc meșteșugul ca să păstreze măsura. Apoi Briceag reîncepe mai aprins, strâmbându-se uneori la Holbea, alteori la Găvan, cu deosebire când schimbă melodia.

De tropotele jucătorilor se hurducă pământul. Zecile de perechi bat *Someșana* cu atâta pasiune că potcoavele flăcăilor

scapără scânteii, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învâltorește, se așază în straturi groase pe fețele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală și de mulțumire. Cu cât Briceag întetește cântecul, cu atât flăcăii se îndârjesc, își înfloresc jocul, trec fetele pe sub mână, le dau drumul să se învâртеască singure, țină pe loc ridicând tălpile, își ciocnesc zgomotos călcăiele, își plesnesc tureacii cizmelor cu palmele nădușite... Glasurile se îneacă în norul de praf ce-i îmbrățișează pe toți... Numai arar vreunul mai țințos începe o chiuitură, în tactul zvăpăiat al jocului, cu ochii pe dos, cu gâtul răgușit. Dar după două-trei versuri o sfârșește într-un iuit aspru, istovit. Apoi jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatic. Flăcăii își încolăcesc brațele mereu mai strâns pe după mijlocul fetelor... Sâniile acestora tremură sub iile albe și ating din când în când pieptul flăcăilor, tulburându-le ochii și inima. Nu schimbă nicio vorbă. Nici nu se privesc. Doar pe buze fâlfăie zâmbete plăcute și fugare.

Învârtita ține de vreun ceas, fără întrerupere, și tinerii nu se mai satură. De două ori Briceag, cu cărcei în degete, a încercat să se oprească și, de amândouă orile, flăcăii s-au năpustit la el urlând desperați, cu priviri amenințătoare sau rugătoare:

— Zi, țigane! Mai zi, cioară!...

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. Câțiva băiețandri, îngăduiți de curând la horă, amețiți de atâta învâртеală, se clatină de ici-colo, abia mai ținându-se în picioare, spre marea rușine a fetelor cu care joacă. Vreo trei perechi s-au retras în șură, mai la larg, unde însă praful se urcă până-n căpriori, des de să-l tai cu cuțitul...

La câțiva pași de pâlcu jucătorilor stau fetele care au rămas nepoftite, privind cu jind, șoptindu-și uneori cine știe ce și izbucnind în râsete silite. La urechi și în cosițe au și ele buchețele de vâздоage pestrițe și în mână câte un mănunchi mai mărișor, pe care să-l dăruiască flăcăului cutare să-l pună la pălărie. Printre fete se mai rătăcește și câte o nevastă tânără, cu năframă de mătase în cap, gata să intre în horă dacă s-ar întâmpla să-i vie chef bărbatului ei să joace. Mai la o parte mamele și babele, grămadă, forfotesc despre necazuri și-și admiră odraslele. Copii neastâmpărați aleargă printre femei și chiar prin

horă, fură florile fetelor și fac haz când victimele îi ocărăsc sau se înfurie. Câțiva mai îndrăciți se lasă pe vine aproape de jucători, uitându-se cu mare băgare de seamă la poalele fetelor, iar când poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi, se întreabă repede:

— Ai văzut?

— Văzut. Da' tu?

— Și eu.

Și apoi continuă să pândească poalele până ce vreo babă indignată îi ia la goană, ceea ce nu-i oprește ca peste câțva timp să reînceapă...

Bărbații se țin mai pe departe, pe lângă casă, pe la poartă, grupuri-grupuri, vorbind de treburile obștești, aruncând numai rareori câte-o privire spre tineretul dimprejurul lăutarilor.

Primarul, cu mustăți albe răsucite tinerește, cu niște ochi albaștri mari și blajini, caută să-și păstreze demnitatea apăsând vorbele și însoțindu-le cu gesturi energice, în mijlocul câtorva bătrâni frunțași. Ștefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată ce și-o mângâie întruna parcă ar avea junghiuri, găsește fel de fel de clenciuri primarului, numai ca să arate celorlalți că lui de nimeni nu-i pasă. Între dânșii Trifon Tătaru, mititel, cu părul gălbui și glasul subțire, se uită când la unul, când la altul, înfricoșat parcă să nu se încaiere, fiindcă amândoi îi sunt rude — cam de departe, nici vorbă. Pe de lături, ca un câine la ușa bucătăriei, trage cu urechea și Alexandru Glanetașu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuși să se vâre între bogătași.

Pe prispă stăpânește Simion Butunoiu, care acum vreo douăzeci de ani a fost învățător în sat, iar azi mănâncă o pensie de cinci zloți pe lună și muncește la pământ mai abitir ca un flăcău. Împrejurul lui s-au adunat Macedon Cercetașu cu straja Cosma Ciocănaș, cu Simion Lungu, cu Toader Burlacu, cu Ștefan Ilina și cu alții, ascultând cu evlavie palavrele dascălului, auzite și răsauzite. Din când în când Simion Butunoiu strănută atât de zgomotos că toate femeile se întorc spăimântate, sau se pornește pe tusea lui obișnuită cu care de multe ori scoală noaptea tot satul din somn. Macedon așteaptă cuviincios până ce isprăvește dascălul cu tusea, apoi ia din fereastră o sticlă de rachiu, închină

foarte ceremonios, trage o dușcă zdravănă și trece băutura bătrânului care mormăie scurt „să ne ție Dumnezeu pe toți” și pune gârliciul la gură. Sticla pe urmă umblă din mână în mână. Macedon e cam cherchelit și comandă militărește tuturor să bea:

— Forverț, Simioane! Vaităr, Cosma!... Vaităr, vaităr!...

A făcut oastea doisprezece ani, i-a fost dragă foc și, când e beat, ș-acuma numai în comenzi nemțești se ceartă cu nevastă-sa. Altminteri însă are o inimă de ceară și în douăzeci și opt de ani nu și-a bătut muiera niciodată; mai curând Floarea s-a întâmplat să-l muștruluiască.

Sticla ajunge la Toader Burlacu goală.

— Goală, ai? râde Macedon încântat. Goală?... Halt!... Hap-tac!... Unde ești, căprar de zi?... Forverț!...

Un copil de vreo zece ani sare drept în picioare pe prispă și strigă râzând:

— Hir!

— Nu râde la front, măgarule! se răstește Macedon. Na sticla și dă fuga la cantină la Avrum, să-ți mai dea o porție pentru mine!... Înțeleș, căprar?

Căprarul însă refuză ordinul, răspunzând:

— A zis jupânul că nu-ți mai dă fără bani, bade Macedoane, nici să nu mă mai trimiți, că-i degeaba...

Macedon își saltă puțin mustața, încruntă din sprâncene privind aspru la copil, apoi se așază pe prispă clătînând din cap și oftând:

— Ehe, unde-i vremea când eram eu straja-meșter!... Atunci să fi poftit jupânul să nu-mi dea, că-i arătam eu supunere...

Mai boscorodește ceva, pe urmă încetează și se uită ursuz la nevastă-sa care are bani, dar nu-i dă, și care tăifăsuiește cu alte femei fără să se sinchisească de comenzile lui...

Tocmai atunci se târăște pe poartă, printre picioarele oamenilor, Savista, oloaga satului. E vară cu fata cea mai frumoasă din Pripas, cu Florica, și ceva neam cu nevasta lui Trifon Tătaru. Are picioarele încârcite din naștere, iar brațele lungi și osoase ca niște cângi anume spre a-și târî schilozenia, și o gură enormă cu buzele alburii de sub care se întind gingiile îmbălate, cu colți de dinți galbeni, rari și lungi. Trifon Tătaru o ține

pe lângă casă, să-i vadă de copii. Când e vreme bună Savista șade în poartă, se ciorovăiește cu toți copiii din sat și primește pomana trecătorilor miloși... Sosește cu gălăgie mare. Gâgăie ceva cu glasul ei aspru, speriat. N-o bagă în seamă nimeni. Doar Trifon face un semn nevestei, care se apropie, repede, supărată:

— Da' acasă nu puteai sta, măi femeie? Zău, parcă te mănâncă tălpile... Lași tu ograda pustie pe vremea asta... Și nici barem slugile nu-s la îndemână... Ce vrei? Ai? Spune ce vrei, Savistă?

Oloaga a făcut două ceasuri din ulița cea mare, unde stătea Trifon, până aici. Începe să bâlbâie foarte grăbită și cu importanță, însoțindu-și eforturile cu niște gesturi desperate.

— Ce face? zice Maria lui Trifon, care se silește să ghicească ce spune. S-a bătut Vasile Baci... Cu Avrum?... Cu Florea Căruntu?... Ei, ș-apoi? Ce-ți pasă ție, femeia lui Dumnezeu? Și pentru asta ai venit tu atâta cale? Vai de mine, că ești mai rea ca copiii cei fără minte... Uite ce ți-ai făcut poalele! Și numai azi te-am primenit... Of, bată-te...

Savista bombăne ceva ce ar vrea să însemne că ei nu-i pasă de poale, și pe urmă se pornește deodată pe un râs prostesc de bucurie.

— Cum ai zis?... Cine-i beat?... Vasile Baci... Parcă azi s-a îmbătat întâi...

Maria o lasă, rușinată, și se întoarce între femei. Oloaga se târaie în mijlocul fetelor, se frământă să-și facă loc și privește apoi cu mare plăcere la horă. Are douăzeci și cinci de ani și tremură de fericire când aude lăutarii ori când vede vreo petrecere...

3

Savista n-are parte să se desfete multă vreme. Până să se așeze bine, până să se certe cu fetele pentru un loc mai bun, jocul încetează. Briceag, asudat și istovit, încheie *Învârtita* cu o apăsare zdravănă de arcuș, încât îi și plesnește o strună la vioară. Ion, feciorul Glanetașului, ținând de mijloc pe Ana lui Vasile Baci, se repede la lăutari, rugându-i:

— Mai zi, mă Briceag... numai un pic, auzi? Un picuț de tot, tigane!

Alți flăcăi strigă poruncitor:

— Trage, țigane! Ce te codești?... De ce te plătim, cioara dracului?

Briceag aruncă o privire disprețuitoare spre cei ce-l ocărăsc, lui Ion însă îi răspunde convingător, arătându-i vioara:

— Nu mai pot, Ionică... Zău, nu mai pot... Crede-mă!... Mi-au amorțit degetele... Pe urmă și struna mi s-a rupt...

— Un pic, omule, nu-nțelegi? stăruie flăcăul.

Țiganul însă se înfurie brusc, întoarce spatele, trăneste vioara în brațele lui Holbea și începe să blesteme cătrănit:

— Fire-ar ale dracului toate ceterile din lume; plesnire-ar acolo unde-o fi cine m-a învățat să țin arcușul... Că io-i spun cu frumosul că nu pot și el mă omoară să mai zic... Dare-ar Dumnezeu să trăsnească toate jocurile cu pe cine le-a născocit...

Ion ascultă câteva clipe mirat cum înjură Briceag. Apoi deodată se aprinde ca focul și izbucnește răgușit:

— Ho, cioară, fi-ți-ar neamul de răs, ho!... Și închide pliscul că te pocnesc de-ți sar măselele tocmai în curtea bisericii!...

Briceag a mai pățit-o cu Ion; tace. Numai după ce flăcăul se îndepărtează bodegăninind, începe iar să se necăjească cu ceilalți lăutari, pe țigănește.

Flăcăii îmbrățișează pe fete, mulțumindu-le pentru joc. Fetele se zbat în brațele lor și șoptesc cu sfială și cu plăcere:

— Mulțumim...

Ion strânge la piept pe Ana cu mai multă gingășie, dar și mai prelung.

— Dă-mi drumul, Ionică! murmură fata ușor, cu mulțumire în glas.

— Să vii, Anuță... știi tu unde! zice Ion domol.

Ana nu răspunde, privirea ei însă lucește de bucurie. Se smucește să scape din îmbrățișare, șoptind întruna moale:

— Dă-mi drumul, Ionică... zău, dă-mi drumul!...

Flăcăul o trage mai aproape, cu un zâmbet aprins, o apucă cu o mână de țâțe și i le strânge ca pe două mere, încât Ana sâsâie de durere.

— Să nu cumva să nu vii! repetă Ion, înfigând în ochii ei o privire poruncitoare și lacomă.

Ana fuge glonț la fete, îmbujorată și scuturându-și poalele de praf. Apoi, potolindu-și sufletul, spune Margaretei lui Cosma Ciocănaș, o ființă ursuză, voinică, cu picioare cât donițele, cu brațe bărbătești și cu o față osoasă, roșcată:

– Și Ionică... mereu... zău așa...

Dar, încurcându-se, schimbă repede vorba:

– Vai de mine ce căldură... toată m-am făcut o apăraie...

Margareta nu jucase și-i era necaz pe fetele care au avut noroc. Nu răspunse nimic Anei, ci urmă să privească cu jind la ceata flăcăilor care închinau cu rachiu sau aprindeau țigări; părea îngrijorată să nu se întâmple s-o poftescă la joc cineva și să nu bage de seamă...

Ion urmări din ochi pe Ana câteva clipe. Avea ceva straniu în privire, parcă nedumerire și un vicleșug neprefăcut. Tot atunci zări mai alături și pe Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, cu care se ținuse până acum, puțin posomorâtă, dar mai frumoasă ca oricând. Flăcăul clipi aspru, ca și când ar fi vrut să-și alunge un gând din creieri, și strigă la un băiețel:

– Aduseși, bre?

– Adus, bade Ionică, făcu copilul cu importanță. Am dat-o lelii Zenobia, s-o ție...

Și, în vreme ce Ion se duse spre grupul unde era mamă-sa, băiețelul urmă:

– L-a făcut tare jupânul, bade, ș-a pus zece bucățele de zahăr, de zice că-i mai bun ca mierea...

Zenobia, cu sticla de rachiu în mână, se plângea Todosei, vădanei, de un afurisit de junghi care o tăia prin șale de câteva zile și nu-i mai trecea.

– Ia dă glaja ceea, mamă! zise Ion scurt și înghiți îndată o dușcă zdravănă. Da' dumneata bei oleacă?

– Lasă-mă pe mine în plata lui Dumnezeu, că doar nu-s însărcinată, răspunse Zenobia, luând totuși sticla și trăgând o gură. Aleu, da știu că-i bun... Vezi numai, dragul mamei, să nu bei mult că ți se urcă la cap și cine știe ce poznă te-o mai îndemna să faci... Omul la beție să-l ferească Dumnezeu...

Ion îi luă sticla și întoarse spatele fără să-i mai asculte sfaturile.

4

—Apoi așa bea omul la supărare, zise Ion, adăugând pe urmă cu alt glas: Bea, Anuță... Mi-a căsunat și mie așa o dată...

Res Ana își înmuie buzele în rachiu, se strâmbă și dădu repede sticla înapoi, tușind și râzând:

– Avai de mine... nu pot... parcă-i otravă...

– Ba-i bun, zise Ion ducând iarăși sticla la gură.

Tăcură amândoi un răstimp, fără să se privească. Apoi flăcăul își trecu brațul pe după mijlocul ei și oftă:

– Hei, Anuță, mult aleanu-i în inima mea!

Fața Anei, lunguiață, arsă de soare, cu o întipărire de suferințe, se posomori.

– Ce îndur eu, să ferească Dumnezeu pe toată lumea, gemu dânsa. Că tata și-a pus în gând să mă mărite cu George a Tomii și o ține morțiș cu George. Și, Doamne, greu îți mai vine să taci și să înghiți când nu ți-i drag omul...

Ion se uită lung la buzele ei subțiri care se mișcau ușor dezvelindu-i dinții cu strungulițe, albi ca laptele, și gingiile trandafirii de deasupra. Știa dânsul că Vasile Baciuc e într-o ureche și că, de o apucă hăis, apoi hăis o ține să știe de bine că dă cu carul prin toate șanțurile. Dar tocmai aceasta îl întârâta și pe el.

Nu-i fusese dragă Ana și nici acuma nu-și dădea seama bine dacă i-e dragă. Iubise pe Florica și, de câte ori o vedea sau își amintea de ea, simțea că tot o mai iubește. Purta în suflet răsul ei cald, buzele ei pline și umede, obrații ei fragezi ca pier-sica, ochii ei albaștri ca cerul de primăvară. Dar Florica era mai săracă decât dânsul, iar Ana avea locuri și case, și vite multe...

Îi asculta glasul plângător și-l cuprindea mila, în același timp însă se gândea la Florica. Apoi deodată tresări, o strânse la piept și, fără să rostească vreo vorbă, o sărută lung pe buze. Fata cuprinse cu brațele gâtul lui Ion, moleșită și aprinsă, și inima-i bătea atât de năvalnic, încât el o auzea.

– Noroc, noroc, Ioane! strigă un glas aspru pe cărare.

Flăcăul ridică ochii furios și văzu pe Ilie Onu, care, întorcându-se de la cârciumă cu o sticlă de rachiu, râdea gros și batjocoritor.

– Du-te-n... Doamne, iartă-mă, bufni Ion încruntat.

Ilie Onu ajunsese la șură și se făcu nevăzut. Era frate de cruce cu George al Tomii și unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea, fiindcă odată, la o nuntă, îl umpluse de sânge ca să-l îmblânzească.